

SUMMARY**Olena Kozakewych****Church lace: historical aspect**

In this article are considered some sources, typological and artistic stylistically peculiarities of churches lacework in European context. The authoress brings definitions of one's role and place in lace clothes and traces stages in historical aspect.

Key words: lace, lacework, alb, the technical, typology, ornament, liturgical clothes, European context.

Маргарита Тихонова,

старший науковий співробітник
Дніпропетровського національного
історичного музею ім. Д.І. Яворницького

**ДАРОХРАНИТЕЛЬНИЦІ
ОСТАННЬОЇ ТРЕТИНИ XVIII СТ.
З КОЛЕКЦІЇ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ
ІМ. Д. ЯВОРНИЦЬКОГО:
ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СТИЛІВ**

Розглянуто художні й стильові особливості православних дарохоронильниць, створених українськими майстрами останньої третини XVIII ст. з метою визначення стилів; досліджені шляхи та період їх надходження до колекції Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. Яворницького.

Ключові слова: дарохоронильниця, ярус, карбування, гравірування, золочення, стиль, бароко, рококо.

В культовій колекції Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. Яворницького (далі – ДНІМ) зберігаються дарохоронильниці як православні, так і католицькі, створені українськими, російськими, польськими майстрами художньої металообробки XVIII–XX ст.

Дана стаття є актуальною, оскільки розпочинає дослідження одних з найдавніших дарохоронильниць культової колекції ДНІМ, створених українськими майстрами в останній третині XVIII ст. В цих виробах яскраво виступають риси національної своєрідності, притаманні означеному періоду: наслідування форм української церковної архітектури, вишукане, пишне

Рис. 1. Дарохоронильниця, загальний вигляд. Київ, 1770–1771 рр. Метал, лиття, карбування, золочення, сріблення, чернь (інв. № К-1482).

орнаментальне оздоблення, використання дрібної литої скульптури.

Загальні дослідження дарохоронильниць як творів культового художнього металу ведуться далеко не повною мірою. Спеціальної літератури з дослідження культового металу і, зокрема, дарохоронильниць існує небагато. Перш за все треба відзначити книгу В. Машукова «Матеріали к изучению церковной старины Украины»¹. У цій праці автор дає опис культових речей, що знаходилися в церквах міста

Катеринослава і Катеринославського повіту. Серед різних предметів церковного начиння Машуков звертає увагу і на дарохоронильниці. Але автор у своїй роботі надає тільки опис предметів і зовсім не звертає уваги на їхні художні і стильові особливості.

У 70–80 роках ХХ-го століття культовий метал розглядається як складова частина художнього металу або золотарства. Цю тенденцію можна побачити в книзі М. Петренка «Українське золотарство XVI–XVIII ст.»². У своїй праці дослідник розглядає українські золотарські осередки, характеризує творчість найбільш відомих майстрів-золотарів, детально аналізує золотарські вироби. Зокрема, він проводить дослідження розвитку загальних напрямів щодо архітектоніки й стилістики дарохоронильниць. Але автор робить цей огляд на прикладі предметів, що зберігаються у музеях Києво-Печерської лаври, історичному та музею українського образотворчого мистецтва в Києві, залишив поза межами дослідження дарохоронильниці з інших музеїв України.

Відомий мистецтвознавець, П. Жолтовський у своїй книзі «Художній метал»³ теж приділяє увагу металевим церковним виробам. Але маленький обсяг його роботи не дає змоги зупинитися на таких виробах культового художнього металу, як дарохоронильниці.

Розглядаючи історію декоративно-прикладного мистецтва України (XIII – XVIII ст.), О. Тищенко⁴ побіжно згадує і дарохоронильниці, не приділяючи аналізу цих предметів належної уваги.

Якщо звернутися безпосередньо до культової колекції ДНІМ, то її дослідження розпочалося не так давно. Не зважаючи на те, що відділ церковної старовини був створений ще у 1905 році при Катеринославському обласному музеї ім. О. М. Поля (сучасний ДНІМ) з нагоди століття існування Катеринославської духовної семінарії, справжнє дослідження цієї збірки

розпочалося тільки наприкінці ХХ ст. Перша стаття була присвячена історії створення колекції культової дрібної пластики ДНІМ⁵. Останнім часом були опубліковані декілька статей Н. Степаненко і М. Тихонової присвячених дослідженню предметів культової колекції музею, зокрема, колекції вотумів, монастирських пам'яток, срібних нагрудних хрестів⁶, а також літургійних предметів і тканин та виробів культового металу (XVII–XIX ст.)⁷. У цих працях досліджується історія надходження предметів до колекції та художні й стильові особливості виробів, зокрема художнього церковного металу. Але дарохоронильниці залишилися поза межами цих досліджень.

Метою даної роботи є введення до наукового обігу нових екземплярів дарохоронительниць українських металообробників останньої третини XVIII ст., що зберігаються у культовій колекції ДНІМ, дослідження їх художніх та стильових особливостей для визначення стильової приналежності, а також шляхи і час надходження цих предметів до музею.

Колекція культового металу складалась дещо стихійно, що спричиняє певні труднощі у її вивченні. В науковому плані колекція недостатньо опрацьована – відсутня чітка атрибуція культових речей, нерідка їхня анонімність, що заважає датуванню пам'яток і виявленню осередків їхнього виробництва. Проте, зібрані в колекції пам'ятки культового металу дають певне уявлення про характер і технологію художнього металевого виробництва у XVIII столітті в Україні, а також про використання культових речей в церковно-монастирському середовищі.

Відомо, що художній метал відігравав значну роль у церковному інтер'єрі. Зі срібла, олова, золоченої та срібленої міді карбувалися як елементи інтер'єру (царські брами, великі панікадила, свічники, шати для ікон), так і численні предмети церковного начиння: потири, дискоси, дарохоронильниці, на престольні хрести, оправы на євангелія та багато іншого.

У XVIII ст. дарохоронильниці набувають величних і вишуканих форм з пишним орнаментальним оздобленням⁸, наслідуючи архітектоніку кам'яних дзвіниць, які починають зводити при церквах. До багатой рослинної орнаментики, де значне місце посідає акантове

**Рис. 2. Медальйон “Бичування Ісуса Христа”.
Фрагмент дарохоронильниці (інв. № К-1482).**

Рис. 3. Дарохоронильниця, загальний вигляд. Україна, остання третина XVIII ст. Метал, карбування, золочення, сріблення (інв. № К-1268).

всі вони мають певні втрати, але це не зменшує їхню історичну і художню цінність. Найбільші втрати має дарохоронильниця 1771 року (інв. № К-1482), до того ж, в архівних документах ДНІМ немає свідoctв щодо року та місця надходження її до колекції музею, також відсутній її повний опис. В інвентарній книзі ДНІМ записано: "Дарохранительница. Медь. 40–30 см. Нет верхней части"⁹. Виходячи з цього запису, можна припустити, що ця дарохоронильниця потрапила до музейної колекції між 1945–1948 роками, або наприкінці 1930 – початку 1940-х років, крім того, у 1948 році вона вже була не повна. Важливо, що зберігся вкладний напис: "СІЯ ГРОБНИЦА ЗДЕЛАНА КВ ЦЕРКОВЬ КІЄВО-БОГОСЛОВСКУЮ ДЄВИЧОГО МОНАСТІРЯ КОШТОМЪ КАКЪ МОНАСТІРСКИМЪ ТАКЪ ИРАЗНИХЪ ДОБРОХОТНИХЪ ДАТЕЛЕЙ ЗА ИГУМЕННИИ ТОГО МОНАСТІРЯ [ЗАНФІИ] ПРОТАНСКОЙ 1771 ГОДА МАРТА 10 ДНЯ В КОТОРОЙ ВЕСУ ФУНТОВЪ 7 ЛОТОВЪ 24 ЧЕРВОНЦЕВЪ".

Завдяки вкладному напису можна встановити, що дарохоронильниця була виготовлена у 1770-1771 роках, скоріше за все, у Києві (будь-які клейма на ній відсутні, можливо, вони знаходилися на втрачених частинах) і була призначена для церкви Іоанна Богослова Богословсько-Михайлівського жі-

лістя, додаються голівки херувимів, відлиті постаті апостолів або ангелів, картуші, фініфтеві вставки та срібні медальйони з черню.

У 60-х роках XVIII ст. в художній металообробці з'являються перші ознаки нових віянь. І якщо архітектоніка дарохранительниць, як і раніше, відображає архітектуру церковних споруд XVIII століття, то їх орнаментальне оздоблення змінюється. Тепер орнамент складається з безлічі гнутих ліній, завитків, сухого примхливого асиметричного візерунку у вигляді стилізованої мушлі. Стиль бароко змінюється стилем рококо.

Таку зміну стилів демонструють дарохоронильниці останньої третини XVIII ст. з колекції ДНІМ. Якщо перша з них (інв. № К-1482), датована 1771 роком, в своєму оздобленні має всі стильові ознаки бароко, то три інші (інв. №№ К-1268, К-1269+К-1483, К-1270), створені пізніше, яскраво демонструють в своїй орнаментіці риси рококо.

Жодна зі згаданих дарохоронильниць не збереглася повністю,

ночого монастиря на Подолі¹⁰. Історія надходження цієї дарохоронильниці до культової колекції ДНІМ потребує окремого дослідження.

Якою була дарохоронильниця (інв. № К-1482) у своєму первісному стані, тепер встановити важко, але перший ярус на постаменті (рис. 1), що зберігся, дає уявлення про високі художні й технологічні властивості цього твору. Перший ярус дарохоронильниці, прямокутний в плані, встановлений на профільованому постаменті, що мав чотири ніжки (дві втрачені повністю, третя – частково). Зовнішні кути постаменту були прикрашені постатями чотирьох євангелістів на п'єдесталах (збереглися дві постаті), а внутрішні кути – витонченими гранчастими колонами з капітелями композитного ордеру, на які спирався карниз, що значно виступав за межі основного об'єму першого ярусу і за своїми окресленнями повторював окреслення постаменту. На передній грані першого ярусу влаштовані дверцята. Усі грані першого ярусу оздоблені фігурними срібними медальйонами з черню із зображенням страстей Христових. Кожний з медальйонів увінчаний короною і оточений примхливим орнаментом з мотивом акантового листа, в'юнків пагонів і С-подібних елементів. Орнаментика, постаті євангелістів і декоративні елементи вказують, що дарохоронильниця створена в стилі бароко.

Про високу художню майстерність виготовлення дарохоронильниці (інв. № К-1482) свідчать усі декоративні елементи її оздоблення. Так, відлиті постаті євангелістів Іоанна і Марка зображені у різних позах, мають індивідуальні риси обличчя, тонко пророблені бороди, зачіски, кисті рук та стопи. Вони обгорнуті в складно задратовані туніки і гіматії, складки яких ніби в'ються від вітру. На німбах євангелістів вказані їхні імена. Євангеліст Марко лівою рукою протягує розкрите Євангеліє, ніби віддаючи його людям, права рука, з благословляючими складеними перстами, притиснута до грудей. На відміну від святого Марка, євангеліст Іоанн міцно притискує Євангеліє до себе, як і правицю з благословляючими перстами. Складається враження, що євангелісти тільки збираються благословити тих, хто до них прийшов. П'єдестали, на яких стоять євангелісти, вирізняються вигадкою і примхливістю: кожний їх бік прикрашений різьбленими рослинними мотивами, що не повторюються жодного разу.

Заслужовують на увагу і срібні чорнені медальйони з сюжетами страстей Христових, що характеризуються чітким рисунком, графічністю зображення, пропорційністю постатей і передачею почуттів персонажів сюжету. На пере-

Рис. 4. Розп'яття. Фрагмент дарохоронильниці (інв. № К-1268).

дній грані першого ярусу, на дверцятах, сюжет глузування з Ісуса Христа як царя Іудейського. Він зображений у терновому вінку, багрянці, зі зв'язаними руками, в яких тримає "скіпетр". Майстер вміло передав скорботне обличчя зі слідами страждання, всю постать Христа з покірливо схиленою головою, оточеною променистим саявом, примхливі складки багрянці. На медальйоні, закріпленому на зворотному боці першого ярусу, зображений сюжет "Несіння хреста". Художник зобразив момент, коли Ісус Христос падає на одне коліно під вагою своєї ноші. На бічних гранях зображені сюжети "Моління про чашу" і "Бичування Ісуса Христа". Цікавим є трактування майстром останнього сюжету (рис. 2). На передньому плані зображено Ісуса Христа, прив'язаного до стовпа, на другому плані – два римських воїни з піднятими бичами. Привертає увагу зображення учасників цієї події: якщо обличчя Ісуса Христа виражає страждання, обличчя римського воїна, що стоїть праворуч від постаті Христа, випромінює цілком природну злобу, то обличчя іншого римлянина застигло від жалості, а можливо, й страху, що майстерно передається за допомогою широко відкритого рота й великих круглих очей. У даному випадку майстер виступає не тільки як художник-гравер, але і як тонкий психолог.

Наступні дарохоронильниці (інв. №№ К-1268, К-1269+К-1483, К-1270) збереглися краще, крім того про них є відомості в архівних документах ДІМ. Ці дарохоронильниці при першому побіжному погляді здаються схожими між собою своєю орнаментикою, легкими, граціозними, пропорційними формами. Але при уважному дослідженні помітна значна різниця в їхній архітектоніці та декоруванні.

Дарохоронильниця (інв. № К-1268) надійшла до колекції ДНІМ у 1916 році з церкви с. Кочережки Павлоградського повіту Катеринославської губернії¹¹. Її розміри: висота – 43,5 см, в плані – 19,5х15 см. Вона поєднує в оздобленні орнаменту рококо з архітектонічними елементами бароко. За формою дарохоронильниця одноярусна, прямокутна в плані, на постаменті з чотирма ніжками, увінчана цибулястим куполом з видовженою верхівкою, характерною для стилю бароко, що закінчується сяючою мандолою із зображенням Розп'яття (рис. 3). Купол встановлений на високій шийці, перерізаний по центру подвійним ободком. Обабіч купола з Розп'яттям встановлені постаті пристоячих Марії та Іоанна на високих пальмових гілках (постать Іоанна втрачена разом з гілкою). Все декоративне оздоблення дарохоронильниці складається з примхливих асиметричних картушів, оточених карбованими у низькому рельєфі орнаментами з головним мотивом рокайлів.

На опуклих частинах карнизу постаменту і ярусу, з чотирьох боків дарохоронильниці, центральне місце посідає полірований золочений медальйон, утворений двома горизонтальними рокайлями і оточений листям аканту з С-подібними елементами, що надають орнаментальній композиції горизонтально видовженої форми на всю площину грані карнизу. Кути карнизів підкреслені великим листям аканту.

В дарохоронильниці (інв. № К-1268) оригінально вирішена композиція Розп'яття з пристоячими. Для того, щоб постаті Марії та Іоанна були ближче до розп'яття, автор розмістив їх на високих гілках пальми, створивши легке, прозоре завершення верхівки дарохоронильниці. Саме Розп'яття лите, з руч-

ною доробкою, накладне (рис. 4). Хрест зображений на тлі спіралевидних хмарок, що розділяють композицію на дві половини. Такі ж хмари оточують Розп'яття, утворюючи овал, від якого розходить ся променисте саяво. Про майстерність і ретельність створення цієї дарохоронильниці свідчить тонке канфарення, за допомогою якого імітована фактура дерева хреста. Обличчя Ісуса Христа, в обрамленні хвилястого довгого волосся і бороди, пророблене з ювелірною точністю: можна побачити правильні риси, заплющені очі й вираз безконечного спокою. Також дуже ретельно пророблені пальці на руках Ісуса Христа, складені для благословення. Навіть розп'ятий, Він з хреста благословляє всіх, в тому числі й своїх мучителів.

Образ Богородиці визначається ліризмом і проникливістю, Її постать випромінює смуток і покірливість Божій волі: ледь схилена голова, складені руки на животі (рис. 5). Складки одягу, що закривають Її фігуру, не виказують жодного руху, Богородиця застигла в своїй невимовній скорботі й покорі. Майстер зобразив обличчя Богородиці молодим з високим чолом, великими очима, тонким, прямим носом, тільки опущені куточки губ і підкреслені скорботні складки виказують Її вік та душевний стан. В Розп'ятті з пристоячими відчувається прагнення майстра надати композиції емоційної виразності й логічної завершеності.

Наступна дарохоронильниця була зібрана з двох частин з різними інвентарними номерами: верхня частина – № К-1269, а нижня – № К-1483¹². З'єднання двох частин не призвело до відтворення повної форми дарохоронильниці (інв. №№ К-1269, К-1483), оскільки частина елементів декору і верхівка втрачені. Сучасні розміри дарохоронильниці з втратами становлять: висота – 34 см, в плані – 20х14,5 см.

Дарохоронильниця (інв. №№ К-1269, К-1483) надійшла до церковного відділу ДНІМ у 1916 році, в касовій книзі був зроблений такий запис: "Дарохоронительница металлическая позолоченная с орнаментом в стиле рококо, в два яруса, с двумя апостолами по бокам на постаменте, четырьмя ангелами по углам на первом ярусе и четырьмя звездами по углам на втором ярусе, с куполом и "Воскресением Спасителя" над куполом"¹³. Від даної дарохоронильниці

Рис. 5. Богородиця. Фрагмент дарохоронильниці (інв. № К-1268).

Рис. 6. Дарохоронильниця, загальний вигляд. Україна, остання третина XVIII ст. Метал, карбування, золочення, сріблення (інв. №№ К-1269+К-1483).

залишилися два яруси на постаменті з чотирма ніжками (дві ніжки втрачені) і основою верхівки (рис. 6). Сама верхівка, постать апостола Павла, постать одного ангела, чотири зірочки втрачені.

Бічні площини ярусів дарохоронильниці (інв. №№ К-1269, К-1483) прикрашені сюжетними зображеннями, карбованими у високому рельєфі, опуклі поверхні постаменту і карнизів декоровані карбованими срібленими горизонтальними рокайлями на золоченому тлі. На першому ярусі дарохоронильниці розташовані сюжети: "Ісус Христос в домовині", "Моління про чашу", "Диво про п'ять хлібів і п'ять риб", "Ісус Христос біля ганебного стовпа". На другому ярусі одне сюжетне зображення втрачене разом із дверцятами, а на зворотному боці зображені два ангели з короною. Бічні грані другого ярусу оздоблені опуклими золоченими медальйонами, утвореними двома вертикальними срібленими рокайлями.

Крім сюжетних зображень і рокайлів, дарохоронильниця прикрашена була постатями двох апостолів і чотирьох ангелів, також зробленими карбуванням. Велична постать святого апостола Петра (рис. 7) зображена у ході, лиштва його одягу в'ється від руху. В ледь зігненій правиці він тримає два великих ключі, ліву руку притискає до грудей. Хоча руки апостола Петра дещо непропорційні, його голова зроблена майстерно: кучеряве волосся середньої довжини, ошатна борода, опукле чоло, великі очі, прямий ніс, суворо стиснуті губи, – все це, разом з могутньою постаттю, створює образ непохитного вартвого Небесного Єрусалиму.

Не менш майстерним є виконання постатей ангелів зі зброями страстей Христових, що розташовані на зовнішніх кутах карнизу першого ярусу. Ангели зображені у дяконському облаченні, одяг кожного з них вирізняється проробленням деталей: складками, візерунками риз, комірцями, рукавами. Кожне обличчя характеризується індивідуальними рисами – фантазія майстра лилася нестримно. Образи ангелів об'єднує тільки одне – заплакані обличчя і заламані крила як вираз нестерпного болю (рис. 8).

Серед сюжетних зображень на увагу заслуговує "Диво про п'ять хлібів і п'ять риб" (рис. 9), оскільки такий сюжет рідкісний для виробів церковного

Рис. 7. Апостол Петро. Фрагмент дарохоронильниці (інв. №№ К-1269+К-1483).

Рис. 8. Ангел. Фрагмент дарохоронильниці (інв. №№ К-1269+К-1483).

художнього металу. Композиція окреслена двома великими вертикальними рокайлями, центр композиції займає постать Ісуса Христа, який сидить за столом. Перед ним на столі лежить риба і хліб. Вся фігура Христа загорнута у складно драпований гіматій, тільки ліва рука здійснюється у благословляючому жесті. Постать Ісуса Христа випромінює велич і міць, таке враження досягнуто за допомогою грубих бурхливих складок гіматія, що надає образу певної монументальності.

Остання дарохоронильниця означеного періоду (інв. № К-1270) надійшла до музейної колекції у 1905–1906 роках, під час огляду церков Катеринослав-

**Рис. 9. Сюжет “Диво про п’ять хлібів і п’ять риб”.
Фрагмент дарохоронильниці
(інв. №№ К- 1269+К-1483).**

томо; по углам основания верхнего яруса четыре звезды, окруженные кольцами на колоннах; на крыше верхнего яруса по углам 4 листовых рельефных медальона. На куполообразном щитке рельефно-чеканное изображение воскресения Христова в лучах. Высота 40,5 см, ширина пьедестала нижнего яруса 17,5 см¹⁴. За роки перебування у музейній колекції дарохоронильниця втратила “куполообразний щиток”, дві зірки у колах разом з колонами на другому ярусі, два рельєфних медальйони на карнизі другого ярусу, одну ніжку. З втратами її розміри складають: висота – 25 см, в плані – 17,5х14 см. Але, не зважаючи на втрати, дарохоронильниця зберегла стрункі, пропорційні форми і вишуканий гармонійний декор.

У своєму теперішньому стані дарохоронильниця має два яруси на постаменті з ніжками у вигляді стулок мушлі; яруси членовані карнизами, декорованими рокайлевим орнаментом, подібним до орнаментів карнизів дарохоронильниці К-1268 (рис. 10). Зовнішні кути карнизу першого ярусу прикрашені ажурними сяючими зірочками у колах, встановленими на витончених колонах-балясинах. На зовнішніх кутах карнизу другого ярусу закріплені карбовані рельєфні елементи у вигляді овального медальйону, оточеного бурхливим рокайлевим орнаментом, що створює враження палаючого вогнища.

Поверхні головного об’єму першого ярусу прикрашені карбованими сюжетними зображеннями і орнаментальним декором. На лицьовому боці – горельєф “Ісус Христос у домовині” (рис. 11), на бічних гранях – “Ісус Христос у ганебного стовпа” та “Ісус Христос – проповідник”, грань зворотного боку декорована гладким асиметричним медальйоном, обрамленим примхливим орнаментом з мотивами рокайлю та листя аканту. Аналогічно зворотній грані першого ярусу карбовані лицьова і зворотна грані другого ярусу, його бічні грані декоровані карбованими подвійними вертикальними рокайлями, розташованими на канфареному тлі. Сюжетні зображення вирізняються простотою композиції, натуралізацією та складним ракурсом постатей, тонким проробленням деталей, загальною майстерністю виконання. При-

ської єпархії та збору церковних старожитностей Д. Яворницьким. У звіті музею вона записана так: “Дарохоронильниця, сребряная, вызолоченная, с рельефным, чеканным украшением и с изображением Христа, лежащего во гробе, на передней части, на боковых – благословляющий Христос, привязанный к колонне. Верхний ярус украшен рельефным орнамен-

Рис. 10. Дарохоронильниця, бічний фасад. Україна, остання третина XVIII ст. Метал, карбування, золочення (інв. № К-1270).

Рис. 11. Сюжет “Ісус Христос у домовині”. Фрагмент дарохоронильниці. (інв. № К-1270)

мхливе декорування дарохоронильниці свідчить про остаточну перемогу стилю рококо в художньому металообробництві.

Отже, дослідивши художні й стильові особливості дарохоронильниць останньої третини XVIII століття з культової колекції ДНІМ, ми переконалися, що вони створені українськими майстрами на високому художньому і технологічному рівні, яскраво ілюструють стиль бароко (інв. № К-1482), поєднання елементів бароко і рококо під час переходу до нового стилю (інв. № К-1268) і повну єдність архітекτονіки і декору в стилі рококо (інв. №№ К-1269, К-1483 та інв. № К-1270). Крім того, з'ясували, звідки і коли дані дарохоронильниці потрапили до музею, тільки шлях і датування надходження дарохоронильниці з Києво-Богословської церкви потребує подальшого дослідження.

- 1 Машуков В. Матеріали к изучению церковной старины Украйны / Володимир Машуков. – Харьков: Печатное дело, 1905. – 63 с.
- 2 Петренко М. З. Українське золотарство XVI-XVIII ст. / М. З. Петренко. – К.: Наукова думка, 1970. – 208 с.

- 3 Жолтовський П. Художній метал / Павло Жолтовський. – К.: Мистецтво, 1972. – 114 с.
- 4 Тищенко О. Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XIII–XVIII ст.) / Олександр Романович Тищенко. – К.: Либідь, 1992. – 192 с.
- 5 Фоменко І. А. Дрібна церковна пластика в зібранні Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького (XII–XIX ст.) / Фоменко І. А., Шамрай Г. Ф. // Збірник тез доповідей та повідомлень Міжнародної наукової конференції, присвяченої 150-літтю від дня заснування Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького. – Дніпропетровськ, вересень 1999. – С. 95–97.
- 6 Степаненко Н. Вотуми у зібранні Дніпропетровського історичного музею огляд колекції / Наталія Степаненко // Історія релігій в Україні: Науковий щорічник 2005 рік. – Книга II. – Львів: Логос, 2005. – С. 877–882; Степаненко Н. О. Монастирські пам'ятки у зібранні Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького / Наталія Олексіївна Степаненко // Могилянські читання 2005 року: Зб. наук. праць: Монастирські комплекси в контексті християнської культури / Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник. – К.: Фенікс, 2006. – С. 484–489; Степаненко Н. Походження та типологічні особливості срібних нагрудних хрестів у колекції Дніпропетровського історичного музею / Наталія Степаненко // Історія релігій в Україні: Науковий щорічник 2010 рік. – Книга II. – Львів: Логос, 2010. – С. 1011–1019.
- 7 Тихонова М. Художні та стильові особливості літургійних предметів і тканин XVII–XIX ст. з фондів Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького / Маргарита Тихонова // Історія релігій в Україні: Науковий щорічник. – Книга II. – Львів: Логос, 2004. – С. 615–620; Тихонова М. Художні особливості виробів культового металу зі збірки Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького (XVIII–XIX ст.) / Маргарита Тихонова // Скарби музею: Збірник статей / За ред. Н. І. Капустіної. – Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2005. – С. 106–118; Тихонова М. Вироби культового металу варшавських фірм Жозефа Фраже та “Норблін і К^о” в колекції Дніпропетровського історичного музею ім. Д. Яворницького / Маргарита Тихонова // Музейні читання. – К., 2005. – С. 139–143.
- 8 Петренко М. З. Вказ. праця. – С. 97.
- 9 ДНІМ. – Фонд культовий. – Інвентарна книга №2. Рукопис. – Арк. 79.
- 10 Материал для историко-топографического исследования о православных монастырях в Российской империи с библиографическим указателем: В 3-х кн. – Кн. I. Преобразование старых и учреждение новых монастырей с 1764–95 по 1 июля 1890 год. (594 монастыря) / Сост. и издал В. В. Зверинский. – СПб: Типогр. В. Безобразова и Комп., 1890. – С. 94.
- 11 ДНІМ. – Фонд архівний. – Оп. 1. – Арх-1. – Зворот аркуша 120, № 1072.
- 12 ДНІМ. – Фонд культовий. – Інвентарна книга № 2. Рукопис. – Арк. 62, 79.
- 13 ДНІМ. – Фонд архівний. – Оп. 1. – Арх-1. – Зворот аркуша 126, № 1253.
- 14 Эварницкий Д. И. Отчет Екатеринославского областного музея им. А. Н. Поля: 1905–1906 гг. / Дмитрий Иванович Эварницкий. – Екатеринослав, 1907. – № 185. – С. 104.

Summary**Margarita Tikhonova****ARTOPHORIONS OF LAST THIRD XVIII CENTURY FROM A COLLECTION OF THE DNEPROPETROVSK NATIONAL HISTORICAL MUSEUM NAMED AFTER D.JAVORNITSKY: TO A QUESTION OF DEFINITION OF STYLES**

The article is devoted to consideration of art and style features of orthodox artophorions, created by the Ukrainian masters of last third XVIII century, ways and the period of their receipt in a collection of the Dnepropetrovsk national historical museum named after D.Javornitsky.

Keywords: artophorion, a circle, stamping, an engraving, gilding, style, a baroque, a rococo.

Тетяна Романовська

провідний науковий співробітник
науково-дослідного відділу фондів
Музею історичних коштовностей України

Тетяна Савченко

старший науковий співробітник
науково-дослідного відділу фондів
Музею історичних коштовностей України

ЩИТИ ТОРИ З ВОЛИНІ ТА ПОДІЛЛЯ: ДЕКОРАТИВНИЙ ПРОСТІР І СИМВОЛІЧНІ ЗОБРАЖЕННЯ.

В унікальній колекції пам'яток єврейського церемоніального мистецтва Музею історичних коштовностей України представлене зібрання щитів до сувою Тори з Волині та Поділля. Автор подає короткий екскурс в історію євреїв, загальну характеристику зібрання щитів Тори, визначає їх місце в обряді, особливості декору та символічні зображення.

Ключові слова: єврейський народ, "смуга осілості", пам'ятки єврейського церемоніального мистецтва, щит Тори, нагрудник первосвященика, Скрижалі Завіту, дерево життя, Арон-Гакодеш, корона, лев, єдинорог, олень, птах, орел.

Волинь та Поділля особливо вирізняються чисельністю пам'яток єврейської культури серед регіонів Східної Європи.

Перші згадки про поселення євреїв на цих територіях датуються ще XII – XIII ст., а за польським переписом вже 1765р. відомо, що в 116 містах, містечках і селах Волині мешкало 51 736 чол., на Поділлі – 38 356чол.¹

Здебільшого євреї потрапили на етнічні землі України з Заходу, зокрема, унаслідок ідеологічного переслідування іновірців у християнському середовищі.